

Ebubekir Eroğlu'nun Őirlerinde Şehir Algısı

Servet TİKEN

Őir ve Şehir

İlk kez Maden Devri'nde ortaya çıkan Şehirler, medeniyetin gelişimiyle eŐ zamanlı bir sũrec izlemiŐtir. Binlerce yıllık tarihi içinde Şehirler, siyasal ve ekonomik mũcadelelerin alanı olmaları yanında, refahın ve sosyokũltũrel unsurların koruyucusu ve sũrdũrũcũsũ olma özelliğini korumuŐtur. Diğer taraftan bilim, kũltũr ve sanat merkezi olmalarıyla da edebiyatın ve Şiirin geliŐmesine katkıda bulunmuŐlardır. Böylelikle Şehirler, sanat ve edebiyat için hem yaşama alanı hem de sanatı besleyen bir ilham kaynağı olmuŐtur.

Şehirlerin toplumsal yapısı ve sakinlerine sunduğu kũltũrel imkânlar, sanat ve edebiyatın çağrışım dũnyasının zenginleŐmesine kaynaklık eder. Şehir yaŐantısı, eğitim dũzeyi artan kitleleriyle, edebiyatın birçok tũrũnũn ortaya çıkıŐına ve olgunluk kazanmasına katkı sağlar. Bu bağlamda Şiir tũrũnũn geliŐmesinde ve modern bir zeminde varlık kazanmasında Şehirlerin getirdiği kũltũrel atmosferin yadsınamaz bir payı vardır. İrlandalı Şair Yeats'in, bũyũk edebiyat, halk kũltũrũ ve imgelerinin eğitim grmũŐ Őehirli bireylerin zihninde yeŐermesiyle yũkselir szũ, bu noktada dikkat çekicidir (Eroğlu, 2006: 44). Öyle ki, kökeni ilkel çağlara uzanan Şiir tũrũnũn geniş çađrıŐımlar etrafında geliŐimi ve kendini yenilemesi, önemli ölçüde Şehirlerin ortaya çıkardığı çok katmanlı kũltũrel yapıya bağlıdır.

Tũrk Şiirinin geliŐim serũvenine bakıldığında, Şehir yaşantısının Şiire yeni koinular kazandırdığı ve söz varlığını zenginleŐtirdiđi grũlũr. Ebubekir Eroğlu'nun divan Şiirinin geliŐim sũrecine yönelik, “*mecaz, teŐbih, cinas, tevriye, tezat vb. sanatlara, hũner, zekâ oyunu ve hatta kurnazlıkları sergileme aracı olarak da baŐvurulmasını, Şehir hayatındaki çeŐitliliđe ve ođullaŐmaya ve iletişim zenginliğine bağlamak yanlıŐ olmasa gerek.*” (Eroğlu, 2013: 62), Őeklindeki tespitleri de Şehrin, Şiir tũrũne yaptığı katkısı bir ynũyle açıklar niteliktedir. Aynı zamanda Şehirlerin Şiire taŐınması, tũrũn anlam dũnyasını ve kũltũrel dayanaklarını da geniŐletir. Bu noktada divan edebiyatında İstanbul, Bağdat, Şam, Halep, Buhara, Semerkant, İsfahan, Mekke ve Medine gibi adı sıkça anılan Şehirlerin Őiirsel malzeme olarak nasıl kullanıldığını tespit etmek, Şiirin kũltũr coğrafyasını ve kũltũr tarihini de ortaya çıkarır (Topal, 2012: 52).

Divan şiirinde olduğu gibi Yeni Türk şiirinin de güçlü sesleri şehirlerde yankılanır ve şehirler, şairler için zengin çağrışımların mekânı olur. Kimi zaman şairler Yahya Kemal gibi şehrin tarihsel dokusu ve mimarisi karşısında hayranlıklarını dile getirirken, kimi zaman da Necip Fazıl gibi şehrin kaldırımlarındaki çıgıllıklarını şiire taşırlar. Sanayileşen ve hızla büyüyen şehirler gelişip kalabalıklaştıkça da şairlere tedirginlik, güvensizlik, yalnızlık ve kuşatılmışlık gibi duygular eşlik etmeye başlar. Böylelikle şehir, sunduğu imkânların yanı sıra getirdiği karmaşayla da şiire ilham verme özelliğini sürdürür.

Eroğlu'nun Şiirlerinde Şehir

Şehir kavramını dikkat çekici ölçüde geniş çağrışımlarla şiirlerine taşıyan şairlerden biri de Ebubekir Eroğlu'dur. Gerek şiirleriyle gerekse şiire getirdiği yaklaşımlarıyla şehir kavramı üzerine yoğunlaşan şairin şiirlerinde şehir, bir yönüyle geçmişin kültür coğrafyasını sunarken, bir yönüyle de modern insanın kuşatılmışlığını gözler önüne serer. Eroğlu'nun şiirlerinde şehir daha çok karamsarlık, güvensizlik ve yalnızlık duygularıyla vardır. Modern yaşantının getirdiği yeni davranış kalıplarına eleştirel bir yaklaşım içeren bu tavır, şairin hayata bakışını ve modern çağa yüklediği anlamı da açığa çıkarır.

Eroğlu'nun çağrışım dünyasında şehir, insanı doğallıktan uzaklaştıran bir mekâna karşılık gelir. Bu doğrultuda kirlenmiş ve yozlaşmış şehrin karşısına saf ve duru tabiatı çıkararak şehrin karmaşasına dikkat çeker. Şair, “deniz şehirden uzaklaşarak / saflaşmayı dener insanlar için” (Eroğlu, 2001: 55) mısralarıyla dile getirdiği şehir-tabiat ikilemiyle, tabiatın doğallığı karşısına, modern şehir yaşantısının yapaylığını yerleştirir. Bu karşıtlık “Yol Elçisi” adlı şiirinde ise şehirden kaçış arzusunun anlatımıyla ortaya çıkar:

“bir nefes alsak dedim
yıldızlardan söz açmak yakışmıyor öyle mi
kirli kıyutaları dehlemek
şehre yan çizip dağda geceleme” (Eroğlu, 2001: 167)

Şehirlerin en belirgin özelliklerinden biri, “evrimsel saatin tersine çevrilip organik nitelikteki insani ve yaşamsal ilişkilerin sentetik ilişkilere dönüşmesinin

simgesi” (Bookchin, 1999: 283) olmalarıdır. Modern şehirlerin sunduğu sentetik/yapay yaşantı, sakinleri için kuşatılmışlık duygusu verir. İnsanların kendilerini çevreleyen şehirlerdeki en büyük çıkmazlarının başında gelen bu duygu, Eroğlu'nun şiirinde çaresizce bir tepkinin dışı vurumu olarak yer alır:

*“şehirdeyken, her taraf korunmuşken
güç mü yeter kuşatılmışlığı yarmaya
düşler kafaca alışverişimizdir
ağırlık merkezi tehlike olan hayatta”* (Eroğlu, 2006: 38)

Şehirlerde gelişen modern yaşama kalıpları, insanlar arasındaki ilişkiyi yapay bir düzleme taşıdığı gibi eşya da bu yapaylaşma sürecinin bir parçası olur. İnsanoğlunun madeni işleyerek geliştirdiği medeniyet, üretim koşullarının farklılaşması eşliğinde sürekli bir değişim göstererek şehirleri de geliştirir ve büyütür. Ancak bu değişim, modern çağda ilginç bir sonuç ortaya çıkarır: Plastik medeniyet. Şehirlerde kurulan yeni yaşam biçiminin olumsuzluklarına yer verdiği bir başka şiirinde Eroğlu, modern şehirlerin insanı çevreleyen yapısını, bakır-plastik karşıtlığıyla gözler önüne serer:

*“araya mesafe koyarak en yakın şehirle,
beri yanda evlerde
bakır kaplar terk edilmiştir,
henüz atılmış değilse
şamatasız raflarda yeşillenmeye.
plastik merakının silip götürdüğü tecelliler
silemez, ayaza kesmiş gecesini iyi bildiğim
şehrin kuşatmasından cesaret alsa da”* (Eroğlu, 2006: 26)

Eroğlu'nun kuşatılmışlık duygusunu öne çıkardığı şiirinde şehir; tehlikenin, karmaşanın ve yalnızlığın egemen olduğu bir yer olarak tanımlanır. Modern şehir yaşantısının ortaya çıkardığı yalnızlık, terk edilmiş şehir imgesiyle şiire taşınır:

*“tehlike duygusu şehrin; yatışmamış,
batağındaki görkemi aramanın
çevirmiştir etrafını, çözemezsin
içten zorlayışla, istemeden ama,
dolanır başıboş hayaletler arasında
terk edilmiş şehir; ki yitirilmiş sayamazsın”* (Eroğlu, 2006: 24)

Eroğlu, şiirlerinde hızla gelişen ve kimlik değiştiren şehirlerin yol açtığı değer yitimlerine yer verir. Şehirlerin zamana yenik düştüğünü dile getiren şaire

göre, “*eskiden şehirler, insan ilişkilerindeki inceliğin kaynağı olarak örnek gösterilmekte iken, bugün dünyanın sayılı sanayi şehirleri, uygarlık kılığı altında barbarlıklara yataklık etmektedirler.*” (Eroğlu, 2009: 283) Artık modern zamanlarda uygarlık-şehir ilişkisi, bir yok oluşun hazırlayıcısı olarak belirir. Eroğlu’nun ifadesiyle şehir de çileye yatar. Ancak şehri kirletenler de insanlardır (Eroğlu, 1994: 143). Kuşkusuz insanların yaşadığı şehirlerin ölümü yine onların kendi elleriyle gerçekleşir:

*“bir şehir ölürse başka sebep arama
diye yazıyor eski kitaplar
zayıf ruhluların günahları yüzünden
orda da masumdur anneler doğururken
her çocuk bir ilklik getirir varlığıyla
öldüyse şehirler diyor eski kitaplar
günahkârların günahkâr doğurur gibi üremesinden”* (Eroğlu, 2001: 220)

Modernleşen şehir, aynı zamanda unutulmuş değerlerin mekânı olur. Geçmişte kültürel dokularıyla ayırt edici nitelikler taşıyan şehir, zamanın karşı konulamaz hızı karşısında kendi varlığını ortaya çıkaran unsurları göz ardı eder. Şair, şehirlerin yaşadığı kültürel bellek yitimini “Eriyen Karı Solurum Ben” adlı şiirinde insan ve şehir arasında bir özdeşlik kurarak dikkatlere sunar:

*“eriyen karı solurum ben
şehrin unuttuğu çeşmeler gibi vurgun
gümrah bir bitkinin kökleri gibi
muhtaçken yıldız aydınlığına
eriyen karı solurum ben”* (Eroğlu, 2001: 216)

Şehir yaşantısının yol açtığı duygulardan biri olan yabancılaşma, Eroğlu’nun şiirlerinde dikkat çektiği bir başka unsur olarak yer bulur. Şehir sakinleri, sayısız insanlarla kurduğu dışsal temaslara içsel olarak yanıt verme gerekliliği karşısında, içsel bakımdan paramparça olur ve tasavvur bile edilemeyecek bir ruhsal duruma düşer (Simmel, 2006: 93). Bu durum “mesafelilik” kavramını ortaya çıkararak, insanın hem kendisine hem de başkalarına yabancılaşması sürecini doğurur. Eroğlu, şehir-yabancılaşma ilişkisini, “Yabancı” adlı şiirinde Ashab-ı Kehf’e gönderme yaparak anlatır. Yemliha’nın yıllarca uyuduğu mağaradan çıkıp şehirle karşılaşması, modern insanının da içinde bulunduğu çıkmazın anlatımı olarak değerlendirilebilir:

*“tek yabancıyı şehrin, Yemliha’yı
uyanıya yatan yedi adamın*

*ötekiler yabancılık nedir bilmediler
kendine yabancılaşmayı da hiç hissetmediler
dıştan şehir içten mağarada
zamanla sınanıp sabrı denediler.”* (Eroğlu, 2006: 60)

Eroğlu şiirlerinde şehri; kalabalık, karmaşa, uğultu ve vahşet gibi kelimelerle tanımlar. “*Şehrin uğultusuyla bağlanır ya / birbirine akıllar*” (Eroğlu, 2011: 92) mısralarıyla şehrin uğultulu yapısının insan zihni üzerinde kurduğu egemenliğe değinen şair, “*taşın sessizliğine sözümüz yok / karmaşasıyla anlaşılacak olan şehirde*” (Eroğlu, 2006: 28) mısralarıyla da şehrin karmaşasını, sessizliğin karşıtlığıyla dile getirir. Şehrin karmaşık yapısını, “*şehrin bu alımlı kalabalığı*” (Eroğlu, 2001: 22) ifadeleriyle şiire taşıyan şair, “*şehrin evcil vahşeti*” (Eroğlu, 2001: 188) benzetmesiyle de şehirlerin bünyesinde barındırdığı korku ve ürküntü verici unsurlara dikkat çekici bir vurgu yapar.

Hızla büyüyen ve gelişen şehirlerin beraberinde kendilerine özgü yaşama biçimleri geliştirmesi, Eroğlu'nun şiirlerinde eleştirel bir yaklaşımla ele alınan konular arasındadır. Batı uygarlığına ait gözlemlerini aktardığı “*Atlantikten Sonra*” şiirinde, “*bebekleri baştan savmanın boşluğunda bir hayat / köpeklerle paylaşılan şehirde*” (Eroğlu, 2001: 218) mısralarıyla modern şehirlerde insani ilişkilerin yok oluşunu gözler önüne serer.

Eroğlu şiirlerinde, şehirlerin kısıtlayıcı ve düşleri engelleyen yapısına dikkat çeker. İnsanların önceleri zihinlerinde tasarladıkları bu “*yeryüzü cennet*”leri artık karabasanların, yarım kalmış hayallerin mekânıdır:

*“şehir; yasak koyduğu, yani hüküm sürdüğu yıpranmanın
varolmanın unutuşa takıldığı yer
bileti kesilmiş düşler vardır orada;
eskitemiştir, vakit bulamaz dağılıp uzaklaşmaya”* (Eroğlu, 2006: 52)

Şiirlerinde modern şehir yaşantısına karşı eleştirel tutumu benimseyen şair, “*birer kitap sayılsa yeridir bizim şehirler*” (Eroğlu, 2006: 85) dediği tarih, kültür ve medeniyetin izlerini taşıyan şehirleri ise olumlu bir bakışla değerlendirir. Şehirlerin köklü geçmişinin izlerini sürdürdüğu şiirlerinde, şehri kültürel bir mekân olarak algılar:

*“şu eski dünyanın istanbulunda
birini bekler gibi durdu ağaçlar
çıkıttım sabahta dikilince karşıma
ne tuttu beni ne itti”* (Eroğlu, 2001: 186)

Bilim, kültür ve inanç merkezi olan şehirler, Eroğlu'nun şiirine ilham verir. Şehirlerin birer mekân olarak şiiri beslediği, şiire esin kaynağı olduğu ve mekân ile şiir arasında bir etkileşim olduğu görüşünde olan şair, bu düşüncesini şu ifadelerle açıklar: “*Şiirin mekânla ilişkisi var mı? Galiba var. Mevlana'nın yazdıkları, bana hep günüşiğini emen topraklarla ilgili görünmüştür. Günüşiğinin hiçbir engele çarpmadan geldiği, uçsuz bucaksızmış hissi veren kırlara yansımıştır... Uçsuz bucaksız kara parçasının uygun bir yerinde kurulu şehirler vardır. Konya, Malatya, Semerkand ve nice benzerleri...*” (Eroğlu 1992, 78)

Eroğlu'nun medeniyet algısı çerçevesinde, inanç değerlerini geçmişten bugüne taşıyan şehirlere gösterdiği ilgi, “İlk Kible Şehri” başlıklı şiiriyle açığa çıkar. Şiirde şehir, özlenen ve arzulanan kutsal bir nesneyi imler. Öyle ki, ilk kible şehri bugün zulüm altında inlese de yüklendiği anlam derinliğiyle insanlığa serinlik ve huzur verir:

*“iki çıplak ayakla adım atıp
varamadım ilk kible şehrine
zeytinleri düşleyen bir çocukken
o kadar umduğum halde
...
barıştan ve urucdan kalan
bugün bir rüya
rüyasıyla dahi barış yakışır ona
hâlâ serinleyen vardır avlusunda
günü yokuş dibinde başlayanların
yeşeren öğle sonlarında”* (Eroğlu, 2001: 217)

Eski şehirlere karşı hayranlık duygusunu dile getiren şair, şehirlerin geçmiş ile bugün arasındaki farklılığını ele alarak, eski şehirlerin hayalini yaşatır. Tarihsel süreç içinde bu karşıtlığı, İstanbul'un geçmişten bugüne değersizliğe sürüklenişini “Bâbîâlî'nin Üç Dönemi” adlı şiirinde Bâbîâlî ile örnekler. Eroğlu şiirinde eski İstanbul'un gizemli yüceliğine dikkat çeker:

*“gerçek bâbîâlide
ser çıkar sır çıkmazdı kolay kolay
sefirlerin yeni bilgilerle geldiği
vüzeranın ümeranın
divan üyeleri ve bilcümle küberanın
ayrıntıyla çizilmiş bir tertip gereğince
sıra sıra dizildiği saray içinde
bilmediğimiz bir azamet saklı kalırdı”* (Eroğlu, 2001: 265)

Medeniyetin en güçlü yansıtıcısı olan şehirler, Eroğlu'nun şiirlerinde kültürel birikimleriyle canlılık kazanır. Dünyayı yeniden düşler içinde kurgularken “eski şehire buradan girdik / takılarak dizelerin peşine” (Eroğlu, 2006: 36) diyen şair, şehirleri kitapların ve şiirin içinde anlamlandırır. Bu yönüyle şairin anlam dünyasında şiir ve şehir, medeniyetin izlerini taşıyan unsurlar olarak varlık kazanır.

Sonuç

Binlerce yıllık geçmişleriyle medeniyet tarihinin somut göstergeleri olan şehirler, şairlere esin kaynağı olmalarıyla da öne çıkarlar. Gerek bugüne kadar koruyabildikleri tarihsel ve kültürel dokularıyla gerekse sakinlerine sundukları yaşama biçimleri ya da yol açtıkları olumsuzluklarla şairlerin ilgisini çekerler.

Şiirlerinde şehir kavramını geniş çağrışımlarla ele alan Eroğlu, modern şehir yaşantısını olumsuz özellikleriyle şiire taşırken, eski şehirlerin bıraktığı izleri ve sundukları yaşantıyı yüceltmeyi tercih eder. Şehir düzeyinde eski ve yeni ikilemiyle belirginleşen yaklaşım farklılığı, bir yönüyle şairin çağı anlamlandırmasıyla ilintilidir. Bu doğrultuda Eroğlu'nun eski şehirlere olan tutkusu, şiirlerinde sıklıkla andığı geçmişe özlemin bir yansıması olarak ele alınabileceği gibi, günümüzde modernizmin yıkıcı ve yozlaştırıcı getirilerine karşı eleştirel bir tutum olarak da değerlendirilebilir.

Eroğlu'nun şiirlerinde şehir kavramına yüklenen anlamlar, bir yönüyle şairin hayata bakışını yansıtırken, bir yönüyle de modern şehir yaşantısının çağrıştırdığı olumsuzlukları gözler önüne serer.

Kaynakça

- Bookchin, Murray (1999), *Kentsiz Kentleşme -Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü-*, (çev.: Burak Özyalçın) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eroğlu, Ebubekir (1992), *Sevap Defteri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- _____ (1994), *Sabit ve Değişken*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- _____ (1997), *Kelimeler Çınladıkça*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- _____ (2001), *Berzah*, İstanbul: YKY.
- _____ (2006), *Sınır Taşı*, İstanbul: YKY.
- _____ (2009), *Muğlak Ölçekli Harita*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- _____ (2011), *Sesli Harfler*, İstanbul: YKY.
- _____ (2013), *Geçmişin İçindeki Geçmiş -Şi'r-i Kadim Üstüne Deneme-*, İstanbul: YKY.
- Simmel, Georg (2006), *Modern Kültürde Çatışma*, (çev.: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topal, Ahmet (2012), “Klasik Türk Şiirinde Şam-ı Şerif”, *TAED*, S.: 48, s. 51-70.